

מורי בוקצ'ין

אנרכיה לאחר מחסור

1967

The Anarchist Library

תוכן העניינים

ג	תנאים מוקדמים ואפשרויות
ה	הדיאלקטיקה הגואלת
ז	ספונטניות ואוטופיה
ט	ספונטאניות ומהפכה

תנאים מוקדמים ואפשרויות

כל המהפכות החברתיות המוצלחות מן העבר היו מהפכות פרודות של מעמדות מצומצמים אשר חיפשו להעמיד את האינטרסים הייחודיים שלהם מעל לאלו של החברה ככלל. המהפכות הבורגניות הגדולות של הזמנים המודרניים הציגו אידיאולוגיה של שינוי פוליטי מרחיק-לכת, אולם במציאות הן רק אימתו את השליטה החברתית של הבורגני, בנותנן ביטוי פוליטי רשמי לעלייתו של ההון. המושגים הנעלים של "האומה", של "האזרח החופשי" של "שוויון בפני החוק", הסתירו את המציאות העגומה של המדינה הריכוזית, האדם הפרוד והבודד, ושליטתו של האינטרס הבורגני. למרות קריאות אידיאולוגיות מרחיקות-לכת, מהפכות פרודות אלו אך החליפו מעמד מושל אחד באחר, מערכת אחת של ניצול באחרות, מערך עבודה אחד באחר, מערכת דיכוי פסיכולוגי אחת באחרת. הייחודי בעידננו הוא שהמהפכה הפרטית נחבאת עתה אל מול האפשרות של מהפכה כוללנית: שלמה ומוחלטת. גם אם לא השיגה דבר אחר, הרי שהחברה הבורגנית ביצעה לפחות המפכה באמצעי הייצור בסדרי גודל חסרי תקדים בהיסטוריה. מהפכה טכנולוגית זו, שבשיאה ניצבת הקיברנטיקה, יצרה את הבסיס הכמותי האובייקטיבי לחברה חסרת שליטה מעמדית, ניצול, עמל ומחסור חומרי. עתה קיימים האמצעים לפיתוחו של אדם מעוגל, אדם שלם, משוחרר מרגשי-אשם --- פרי שיטות לימוד אוטוריטריות --- ונתון כולו לתשוקה, לתפיסה החושנית של הנפלאות. ניתן להבין את החוויה העתידנית במונחים של תהליך מלכד: תהליך בו השסע בין חשיבה לעשייה, הגיון לחושניות, משמעת לספונטאניות, פרטיות לקהילתיות, אדם לטבע, עיר לכפר, חינוך לחיים, עבודה למשחק --- כל אלו, נפתרים, מושלמים, ומשולבים באופן אורגני לתוך תחום חדש באיכותו של חירות. בדיוק כשם שהמהפכה הפרודה יצרה חברה מפורטת ושסועה, כך המהפכה הכוללנית יכולה ליצור קהילה רבגונית ומאוחדת באופן אורגני. הפצע העמוק שנפתח על ידי החברה הרכושנית תחת השם "הסוגיה החברתית" יכול כעת להחלים.

העובדה, שחרות זו צריכה להיתפס במושגים אנושיים, לא במושגים חיתיים --- במושגים של החיים, לא של הישרדות, --- ברורה למדי. בני אדם אינם מסירים את קשרי החנק מעליהם והופכים לאנושיים לחלוטין רק על ידי התנערות משליטה חברתית, על ידי השגת חירות בצורתה המופשטת. עליהם גם להיות חופשיים באופן ממש: משוחררים ממחסור חומרי, מעמל, ומהנטל של הקדשת רוב זמנם, רוב חייהם, למאבק בצורך. ראיית התנאים-המוקדמים הללו של החירות האנושית, הדגשת העובדה שחירות מחייבת זמן פנוי ושפע חומרי לשבירת זמן הפנאי כזכות-יתר חברתית, זו היתה תרומתו הגדולה של קרל מרקס לתיאורה המהפכנית המודרנית.

לחיזוק דברים אלו, עלינו להבדיל בין התנאים המוקדמים של החרות, לתנאי החרות עצמם. האפשרות של השחרור איננה מהווה את מציאותה. לצד היבטיה החיוביים, הקדמה הטכנולוגית הנה בעלת פן חברתי שלילי ורגסיבי. אם נכון הוא שקדמה טכנולוגית מרחיבה את הפוטנציאל ההיסטורי לחירות, הרי נכון גם שהשליטה הבורגנית על הטכנולוגיה מחזקת את הארגון הממוסד של החברה ושל חיי היום-יום. הטכנולוגיה ומקורות השפע ציידו את הקפיטליזם בכלים להכנסת חלק נרחב מן החברה אל תוך מערכת ההיררכיה והאוטוריטה הממוסדת. הם מספקים למערכת את הנשק, את מכשירי הריגול, ואת כלי התקשורת התעמולתיים לאיום וגם למימוש דיכוי המוני. בהתאם לטבעם הריכוזי, הטכנולוגיה ומקורות השפע מחזקים את הנטיות המונופוליסטיות, הריכוזיות והבירוקרטיות במנגנון הפוליטי. בקצרה, הם מציידים את המדינה באמצעים חסרי-תקדים בהיסטוריה לתמרון והכוונת כל סביבת החי, ולהשלטת היררכיה, ניצול והיעדר-חופש.

חשוב להדגיש, עם זאת, שתמרונים והכוונות אלו של הסביבה הנם בעיתיים ביותר ורצופי

משברים. הרחק מהבאת שקט (לא ניתן לדבר כלל על הרמוניזציה), ניסיונות החברה הבורגנית לשלוט ולנצל את סביבתה, הטבעית והחברתית, הניבו תוצאות הרון אסון. כרכים שלמים נכתבו כבר על זיהום האטמוספירה והמים, על הרס קליפות העצים והקרקע, על חומרים רעילים במזון ובשתייה. יותר מאימים בתוצאותיהם הם הזיהום וההרס מהסוג הקשור באותה אקולוגיה הדרושה לקיום אורגניזם מורכב כמו האדם. היחס המשתנה בין דו תחמוצת הפחמן לגזים אטמוספריים אחרים, תוצאה של בעירה חסרת אחריות למטרות ביתיות ותעשייתיות, מאיים על הקלימטולוגיה של העולם כולו. ההתרכזות של פסולות רדיואקטיביות בתוך גופים חיים היא איום לבריאות ולתורשה הגנטית של כמעט-כל היצורים החיים. זיהום עולמי על ידי קוטלי-מגיפות המעכבים את ייצור החמצן בבעלי החיים והצמחים הימיים או על ידי רמות כמעט-רעילות של עופרת משרפת דלק, הם רק דוגמאות אחדות מן הזיהום המתמשך המאיים על האיכות הביולוגית של צורות החיים המתקדמות, כולל האדם.

הסביבה האנושית מופשטת עד לנקודת הסיכון. הא-אורגני, הסינתטי, והפשוט, מחליפים את האורגני, הטבעי והמורכב. את זאת ניתן לראות בבירור ברצועות העירוניות של אמריקה ואירופה, בהן חומרים כגון בטון, מתכות, זכוכית --- ואף עשן --- נוטים לחליף כל פיסה של סביבה טבעית. אותו תהליך של הפשטה מתרחש גם בשדות ומחוץ לערים, שם ייצור המזון ההמוני הופך את החווה המסורתית והמגוונת למפעל חקלאי מבוסס על תרבות-אחידה, בקרה כימית, ומכניזציה רחבה ועיוורת, לרוב תוך התעלמות מוחלטת מהסביבה הטבעית של האזור ומהסיכון של נזק בלתי-הפיך לאדמה.

אולם שינויים אלה אינם מוגבלים לתחום הביולוגי בלבד. הם משפיעים בכל המישורים של חיי היום-יום: בערים הגדולות, המאוכלסות עד לנקודת-התפוצצות בהמוני בני-אדם, רק מושג המוני של החיים יכול להתקיים. הצורך להעסיק, להאכיל, לחנך ולהסיע מיליוני אנשים רק מחזק את הנטיות הריכוזיות, הטוטליטריות והבירוקרטיות הקיימות בקפיטליזם התעשייתי המודרני. קנה-המידה הבירוקרטי, המבוסס על ממדי-ענק עירוניים ועל הגיון של שליטה המונית, תופס את מקומו של קנה-המידה האנושי. החיים הופכים לחסרי-פנים והומוגניים בדיוק כמו המנגנונים השולטים והמכוונים אותם. העושר של החוויה החברתית אשר סימן תקופות היסטוריות מוקדמות יותר, אבד, ומשאיר את אדם כחפץ, כמוצר של ייצור המוני --- תוצרם של מפעלים חברתיים המכוונים, בלשון נקיה, "המשפחה", "בית הספר", "הבית", "הכנסיה" ו"הקהילה".

מבחינה אקולוגית, הניצול והתמרון הבורגני מחזירים אחורנית, באופן מילולי, את ההתפתחות האורגנית. על ידי יצירת ריכוזים עירוניים עצומים של בטון, מתכת וזכוכית, על ידי רמיסה ואי-התחשבות במערכות האקולוגיות המסובכות אשר מאורגנות באיזון עדין, ומהוות את ההבדלים באזוריים בעולם החי --- בקיצור, על ידי החלפת סביבה מורכבת באורגנית בסביבה מפושטת וא-אורגנית, החברה הקיימת מפרקת את הפירמידה הביוטית שקימה את האנושות משך אינספור דורות. במהלך החלפתם של היחסים וקשרים האקולוגיים המורכבים מהם מתקיימת כל צורות החיים המפותחות ביחסים וקשרים פשוטים יותר, החברה הקיימת מחזירה באטיות את הביוספירה למצב שבו היא תוכל לקיים רק צורות חיים פשוטות יותר. אם תימשך הפיכה גורלית זו של התהליך האבולוציוני, אין זה דמיוני כלל להניח כי התנאים-המוקדמים של צורות החיים המפותחות יותר יהרסו ללא תקנה, וכדור הארץ יישאר חסר-יכולת לקיים אף את בני האדם עצמם.

מבחינה חברתית, הניצול והתמרון הבורגני הביאו את חיי היום-יום לנקודה הכואבת ביותר של ריקנות ושיעמום. תוך הפיכת החברה למפעל ולשוק, הגיון החיים עצמו מצומצם לדי ייצור למטרות ייצור --- וצריכה למטרת צריכה. בכל הצורות השונות של הקפיטליזם במהלך ההיסטוריה, הוא מעולם לא העלה את קשר-הסחורה (commodity nexus) ואת הבנאליזציה של החוויה לדרגת

“עסקים כרגיל”. כך הופכים חיי היום-יום לעסק, נישואין לשיתוף-פעולה, ילדים להשקעה. אנו מודדים זמן וחוסכים מקום. הסיבות להפשטתו של עולם הטבע, לקיומה של העיר, ולמעשה לכל אופי החוויה עצמה, מתבהרות, אם אנו לוקחים בחשבון, שתמציתה של החברה הבורגנית היא שליטה על הקשרים החברתיים באמצעות חפצים, צמצום האיכות לכדי כמות וצמצום האדם עצמו לסחורה. מתוך קשר-הסחורה הזה, מתוך “ההחלפה החופשית” של חפצים “שווי-ערך”, הפיק הקפיטליזם לא רק את הבדאיות החוקיות שלו כגון “האזרח החופשי” בעל ה“שוויון בפני החוק”, אלא גם את הבירוקרטיזציה של החיים, את הניחות של החברה, ואת השחתת הטכנולוגיה על ידי אותו כוח חסר-רחמים שהופך את ה“תחרות החופשית” למונופולין. אופייה המסחרי של החברה היינו חסר-תקנה, שהרי הדבר העומד על הפרק הוא הדיאלקטיקה שלה עצמה --- חוק התנועה המפעיל ומניע אותה כאורגניזם חברתי.

הדיאלקטיקה הגואלת

האם ישנה דיאלקטיקה גואלת היכולה להעביר את ההתפתחות החברתית מצידה ההרסני והשלילי אל התנאים החיוביים ולחברה אנרכית, בה ייקחו בני האדם שליטה מלאה על חיי היום-יום שלהם? או שמא הדיאלקטיקה החברתית מסתיימת בקפיטליזם, ואפשרויותיה נחסמות על ידי השימוש בטכנולוגיה מתקדמת ביותר למטרות דיכוי?

עלינו ללמוד ממגבלותיו של המרקסיזם, פרויקט אשר בזמנים של מחסור חומרי הבהיר והדגיש בצורה טובה למדי את הדיאלקטיקה החברתית ואת סתירות הקפיטליזם במישור הכלכלי. מרקס, נאמר, בחן את התנאים המוקדמים לשיחור, לא את התנאים לשיחור. הביקורת המרקסיסטית נעוצה בעבר, בעידן של מחסור חומרי ופיתוח טכנולוגי מוגבל יחסית. אף התיאוריה ההומניסטית שלו לגבי הניכור סובבת בראש ובראשונה סביב נושא העבודה והתנכרות האדם מפרי עמלו. כיום, לעומת זאת, הקפיטליזם הריהו טפיל על העתיד, ערפד המתקיים מהטכנולוגיה והמשאבים של החירות. הקפיטליזם התעשייתי של תקופת מרקס ארגן את יחסי הסחורות שלו סביב מערכת של מחסור חומרי; הקפיטליזם המדיני של זמננו מארגן את יחסי הסחורות שלו סביב מערכת של שפע חומרי. לפני מאה שנים, היה צורך להאריך את המחזור. כיום, יש צורך לכפות אותו --- מכאן חשיבותה של המדינה בעידן הנוכחי. אין זה אומר שהקפיטליזם המודרני פתר את סתירותיו וחיסל את הדיאלקטיקה החברתית, אלא שהדיאלקטיקה החברתית וסתירות הקפיטליזם הועברו מן המישור הכלכלי, אל כל צורות ההירארכיה השונות של החברה הרכושנית, מהתחום ה“היסטורי” המופשט אל הפרטים הפעוטים ביותר של החוויה היום-יומית, מזירת ההישרדות אל זירת החיים. הדיאלקטיקה של הקפיטליזם הבירוקרטי המדיני, מקורה בסתירה שבין אופייה המדכא של חברת הסחורות לבין הפוטנציאל האדיר לחירות אשר נפתח על ידי הקדמה הטכנולוגית, בין ארגונה הנצלני של החברה לבין העולם הטבעי, --- עולם הכולל לא רק את הסביבה הטבעית, אלא גם את “טבעו” של האדם --- את היצרים הפנימיים שלו. הסתירה בין ארגונה הנצלני של החברה לבין העולם הטבעי אינה ניתנת לגישור: האטמוספירה, הימים, הקרקע והאקולוגיה הדרושה לקיום האנושי אינם ניתנים להצלה על ידי רפורמות, ויתורים או שיפורים במדיניות האסטרטגית. אין טכנולוגיה המסוגלת לייצר כמות מספקת של חמצן אטמוספרי לקיום חיים על כוכב זה. אין תחליף למערכות ההידרולוגיות של כדור הארץ. אין טכניקה להסרת זיהום סביבתי מסיבי של איזוטופים, קוטלי-מחלות, עופרת ושאריות נפט. כמו כן, אין גם הוכחה, ולו גם הקלושה ביותר,

שהחברה הבורגנית תחדל בעתיד הנראה לעין משיבוש תהליכים אקולוגיים ראשונים-במעלה, מניצול המשאבים הטבעיים, משימוש באטמוספירה ובימים כבאזורי פריקה של פסולת, מאופן העיור הדרסני ומהריסת הקרקע שלה.

סתירה דחופה אף יותר מזו, היא הסתיה שבין ארגונה הנצלני של החברה לבין היצרים האנושיים, סתירה המתגלמת בבנאליזציה ובהידלדלות של החוויות בחברה המונית וא-אישית, אשר מתמרנת באופן בירוקרטי. ניתן לדכא ולנווט את היצרים האנושיים, אך לא ניתן לחסלם לעולם. הם מתחדשים עם כל לידה של אדם, עם כל דור של נוער. אין זה מפתיע כי הנוער, כיום, יותר מכל שכבה או מעמד כלכלי כלשהו, מחדד את יצרי-החיים בטבע האנושי --- את הדחף לתשוקה, חושניות, ואת הפיתוי של הנפלאות. כך, אם כן, הרחם הביולוגי ממנו צמחה החברה הרכושנית לפני זמן רב, מופיע שוב, ברמה חדשה, יחד עם העידן המסמן את קץ הרכוש, אלא שכעת, רחם זה רווה תופעות חברתיות. ללא היכולת לשלוט על התרכובת החומרית של זרע האנושיות, חיסול יצרי החיים אפשרי אך ורק עם חיסול האדם עצמו.

הסתירות בתוך הקפיטליזם הבירוקרטי המדיני חודרות אל כל הגופים ההירארכיים שפותחו, ופותחו יתר-על-המידה על ידי החברה הבורגנית. הגופים ההירארכיים אשר הזינו והרחיבו את התפתחותה של חברת הסחורות משך דורות --- המדינה, העיר, הכלכלה הריכוזית, הבירוקרטיה, המשפחה הפטריאכלית, השוק --- הגיעו אל גבולותיהם ההיסטוריים. הם שחקו לחלוטין את תפקידיהם החברתיים ככלים לשמירה על יציבות. השאלה היא איננה אם גופים הירארכיים אלה היו פעם "מתקדמים", במובן המרקסיסטי של המילה. כפי שראול ונאיגם (Raul Vaneigem) העיר: "אוי לא מספיק לומר כי הכח ההירארכי שימר את האנושות במשך אלפי שנים כמו שאלכוהול שומר על עובר, במניעתו הן התפתחות והן ריקבון". לעת אתה מספיק לומר כי גופים אלו מהווים כיום מטרה לכל הכוחות המהפכניים שנוצרו תחת הקפיטליזם המודרני, וכמו כן גם בין שנסתכל על האיום של אסון גרעיני או על איום הרס הסביבה, הם מעמידים כיום בסכנה את ההישרדות של האנושות עצמה.

עם התפתחותם של הגופים ההירארכיים לכדי איום על קיום האנושות עצמה, הדיאלקטיקה החברתית, לא רק שאינה מתבטלת, כי אם מקבלת מימד חדש. היא מציגה את "הסוגיה החברתית" באור חדש לגמרי: אם בעבר היה על האדם לרכוש את תנאי ההישרדות על מנת לחיות (כפי שהדגיש מרקס), כעת עליו לרכוש את התנאים לחיות על מנת להישרד. בהיפוך זה שביחס בין ההישרדות לחיים, מקבלות המהפכות מובן חדש של דחיפות. אין אנו עומדים עוד מול הבחירה המפורסמת של מרקס בין סוציאליזם לברבריזם; כעת אנו עומדים מול ברירות קיצוניות הרבה יותר, של אנרכיה או השמדה. הבעיות של צורך והישרדות חופפות כעת לבעיות של חירות וחיים. הן אינן זקוקות עוד להרהורים תיאורטיים, שלבי "מעבר" וארגונים ריכוזים כדי לגשר על הפער בין הקיים לאפשר. האפשר, למעשה, הוא כל שיכול להתקיים. מכאן שבעיות "המעבר" אשר העסיקו את המרקסיסטים במשך כמעט מאה, נעלמות לא רק על ידי הקידמה הטכנולוגית, כי אם גם על ידי הדיאלקטיקה החברתית עצמה. הבעיות של התיקון החברתי מצטמצמות לכדי מטלות פרקטיות שניתן לפתרון באורח ספונטאני על ידי פעולות של שחרור-עצמי חברתי.

המהפכה רוחשת, למעשה, לא רק מובן חדש של דחיפות, אלא גם מובן חדש של הבטחה. בשבטיות ההיפית, באוכל החופשי של כורי הזהב, בצורות החיים השונות ובמיניות המשוחררת של מיליוני בני-נוער, בקבוצות הזיקה הספונטאניות של האנרכיסטים, אנו מוצאים כבר את אותן צורות חיזוק אשר באות לאחר מעשי-שלילה. עם היפוכה של "הסוגיה החברתית" ישנו גם היפוך הדיאלקטיקה החברתית, "כן" אשר צומח באופן ישיר ובו-זמנית עם "לא". הפתרונות לוקחים נקודת פתיחה את הבעיות. כאשר יגיע הזמן בהיסטוריה בו המדינה, העיר, הבירוקרטיה, הכלכלה

הריכוזית, המשפחה הפטריאכלית והשוק יגיעו אל גבולותיהם ההסטוריים, מה שיוצב לא יהיה עוד שינוי בצורה, כי אם שלילה מוחלטת של כל הגופים ההירארכיים ככאלו. השלילה המוחלטת של המדינה היא אנרכיה --- מצב בו בני האדם משחררים לא רק את ה'היסטוריה', אלא גם את כל הנסיבות המיידיות של חיי היום-יום שלהם. השלילה המוחלטת של העיר היא קהילה --- מצב בו הסביבה החברתית מבוזרת לכדי קומונות מעוגלות ומאוזנות אקולוגית. השלילה המוחלטת של בירוקרטיה היא יחסים בלתי-מתווכים, להבדיל מיחסי-תיווך --- מצב בו הייצוג מפנה את מקומו ליחסי פנים-אל-פנים באסיפות כלליות של פרטים חופשיים. השלילה המוחלטת של כלכלה ריכוזית היא ביו-טכנולוגיה אזורית --- מצב בו כלי הייצור מותאמים למשאבים של הסביבה האקולוגית. השלילה המוחלטת של המשפחה הפטריאכלית היא מיניות משוחררת --- מצב בו כל הצורות של הדפוסים המיניים נמחקים על ידי הביטוי הספונטאני והבלתי מוגבל של אירוטיות בין שווים. השלילה המוחלטת של השוק היא קומוניזם --- מצב בו שפע משותף ועזרה-הדדית הופכים את העבודה למשחק ואת הצורך לרצון.

ספונטניות ואוטופיה

אין זה מקרה כי בנקודה ההיסטורית בה הכוח והתמרון ההירארכי הגיעו לממדיהם המאיימים ביותר, המושגים עצמם, של הירארכיה, כוח, ותמרון, מועמדים בשאלה. התיגר על מושגים אלו בא מן הגילוי-המחדש של חשיבות הספונטאניות --- גילוי שהזון על ידי האקולוגיה, על ידי תפיסה נעלה יותר של הפיתוח-העצמי, ועל ידי הבנה חדשה של התהליך המהפכני בחברה.

מה שהאקולוגיה הראתה הוא שבטבע האיוון מושג דרך נבדלות ומורכבות אורגנית, ולא על ידי הומוגניות והפשטה. במקרה של בקרת מגיפות, לדוגמה, ככל שהפלורה והפאונה (הצמחיה והחי) של אזור הנה מגוונת יותר, כך הסיכוי למגפות קטן. כאשר הרבגוניות הסביבתית קטנה, גדלה האוכלוסיה הפוטנציאלית למגיפה, וכמו-כן, קיים הסיכוי שהיא תצא מכלל שליטה. באשר עזובה לנפשה, סביבה טבעית נוטה באופן ספונטאני לכיוון של נבדלות וגיוון אורגני, מבחר רחב יותר של פלורה ופאונה, וגיוון במספר הנטרפים והטורפים. אין זה אומר כי חובה למנוע את התערבותו של האדם. הצורך בחקלאות יצרנית --- התערבות בטבע כשלעצמה --- מוכרח להישאר תמיד בעדיפות העליונה של כל גישה אקולוגית כלפי עיבוד מזון וניהול יערות. לא פחות חשובה היא העובדה כי האדם יכול פעמים רבות ליצור שינויים בסביבת-החי אשר ישפרו רבות את איכותה האקולוגית. אולם מאמצים אלו מחייבים ראייה והבנה, לא יישום של תמרון וכוח בצורה גסה. כפי שמנסח זאת צ'ארלס אלטון, אקולוגיסט אנגלי יוצא דופן: "עתיד העולם מוכרח להיות מנוהל, אך ניהול זה לא יהיה מכו משחק שח-מט --- (אלא) יותר כמו ניווט אוניה".

תפיסה זו של ניהול, יחס חדש זה לחשיבותה של הספונטאניות, הנם בעלי השלכות לגבי הטכנולוגיה, הקהילה, ולכלל דמות האדם בחברה משוחררת. הם מטילים ספק באדיאל הקפיטליסטי בו החקלאות מתפקדת כמפעל, מאורגנת סביב בעלות מרוכזת על שטחים ענקיים, תרבות אחידה, צמצומו של שטח לכדי רצפת-מפעל, החלפת תהליכים אורגנים בכימיים וכו'. אם עיבוד המזון יהיה יותר כ'ניווט אוניה' מאשר כתחרות בין יריבים, על החקלאי להיות מודע לאקולוגיה של האדם; עליו לפתח רגישות חדשה לצרכיה ואפשרויותיה. זה מחייב הקטנת החקלאות לרמות אנושיות, החזרת היחידות החקלאיות הצנועות בגודלן, גיוון והעשרת החקלאות, ובקיצור, שיטה אקולוגית ואי-ריכוזית של עיבוד מזון.

אותו ההיגיון תקף גם לגבי התעשייה, בהקשר של זיהום תעשייתי. פיתוחן של יחידות תעשייה ענקיות ושימוש באחד או בשני מקורות אנרגיה בלבד, עד כדי ביטול כל שאר המקורות, מדורגים כגורמים ראשוניים בזיהום האטמוספרי. רק על ידי יצירת יחידות תעשייתיות קטנות יותר והגדלת מגוון מקורות האנרגיה על ידי השימוש בכח נקי (אנרגיה סולרית, רוח ומים), ניתן יהיה לצמצם את הזיהום התעשייתי באופן משמעותי.

הכלים לביצוע שינוי קיצוני זה בטכנולוגיה נמצאים בהישג יד כבר היום. חוקרים פיתחו תחליפים "מוקטנים" לפעולות התעשייתיות רחבות המימדים, מכונות רב ענפיות קטנות בגודלן, ושיטות מתוחכמות להפיכת הרוח, המים והאנרגיה הסולרית לכדי אנרגיה תעשייתית וביתית. תחליפים אלו פעמים רבות יעילים אף יותר ומזהמים פחות מן המתקנים הגדולים הקיימים כיום.

לטכנולוגיה "מוקטנת" בעלת יכולת התאמה גבוהה לייצור האזורי, אין מקום בכלכלה מרוכזת אשר מבוססת על חלוקה מדינית של עבודה ועל ייצור בקנה מידה רחב. כמויות האנרגיה הקטנות שסכרי נהרות, טורבינות רוח וקולטים סולריים יכולים לספק הן כמעט חסרות-ערך בשביל צורכיהן של ערים ויחידות ענק תעשייתיות. שימוש נרחב בטכניקות מוקטנות ובמקורות מגוונים של אנרגיה נקיה מחייבים קהילות אי-ריכוזיות, קטנות או בינוניות בגודלן. מסקנה זוהי מתאימה גם לשימוש במכונות החשמלית, אשר אינה מזהמת ואינה מרעושה (כלי-תחבורה מצוין לנסיעה אזורית, אך מוגבל ביעילותו לנסיעות ארוכות). היא מתאימה גם לשימוש במקורות מקומיים, שאינם גדולים מספיק על מנת לספק את צורכיהם של מתקנים תעשייתיים ענקיים, לשימוש במיקרו-כימיה לטכניקות ומערכות שונות של טכנולוגיה.

השלכותיהן של תעשייה מוקטנת וחקלאות מצומצמת על הקהילה הן ברורות: אם אדם משתמש בעקרונות החיוניים לניהול מערכת אקולוגית, היחידה הבסיסית של החיים החברתיים חייבת בעצמה להפוך למערכת אקולוגית --- קהילה אקולוגית. היא צריכה אף-היא להפוך לעשירה בגיוון, מאוזנת ומעוגלת. תפיסה זו של הקהילה אינה בשום אופן מונעת בלעדית על ידי הצורך לאיזון ארוך טווח בין אדם לטבע; היא נעוצה גם באידיאל האוטופי של האדם המעוגל, הפרט אשר רגישותו, טווח ניסיונו ודרך חייו ניוונים מקשת רחבה של גירויים, ממגוון של פעילויות, ומרמה חברתית שנשארת תמיד בגדר הבנתו של בן אדם יחיד. כך האמצעים ותנאי ההישרדות הופכים לאמצעים ותנאי חיים; צורך הופך לתשוקה ותשוקה הופכת לצורך. אנו מגיעים לנקודה בה ההתפרקות החברתית הגדולה ביותר מספקת את המקום לאופן הגבוה ביותר של התמזגות חברתית, בה הצרכים האקולוגיים הדחופים ביותר מובאים למסגרת משותפת עם האידיאלים האוטופיים ביותר.

עלינו לעצור לרגע, בנקודה זו, ולגבש מבט מסוים על הקהילה החדשה: אנו מניחים, כי הקהילה הוקמה לאחר בחינה מדוקדקת של סביבתה האקולוגית --- מקורות האוויר והמים שלה, מזג האוויר, משטחיה הגיאוגרפיים, חומרי הגלם, סוגי הקרקע, הצמחיה ובעלי החיים שלה. אוכלוסיית הקהילה מוגבלת באופן מודע כדי להתאים ליכולת האקולוגית של האזור. ניהול האדמה מתוכנן במלואו על פי עקרונות אקולוגיים כך שנשמר איזון בין הסביבה ותושביה האנושיים. התעשייה מעוגלת, והקהילה מהווה יחידה ייחודית בתוככי סביבה טבעית, באיזון חברתי ואומנותי עם אזור משכנה.

החקלאות מוכפפת למנגנון, על כך אין ויכוח, אך מנגנון זה עסוק ככל האפשר בהתחשבות ביכול, במשק החי ובעצים. גיוון בצמחיה ובעלי החיים מקודם כנגד מחלות ומגיפות כמו גם ליצירת יופי טבעי. חקלאות רחבת-מימדים אפשרית אך ורק באשר היא אינה מתנגשת עם האקולוגיה של האזור. בזכות הפנים הרבות של עיבוד המזון, חקלאות מתבצעת ביחידות קטנות, המופרדות אחת מהשניה בחגורות עצים, שיחים, והיכן שהדבר אפשרי, במשטחים ובאחו. באזורים הרריים

או בעלי גבעות, מקומות בעלי שיפוע גדול מכוסים בעצים כדי למנוע סחף ולשמר מים. הקרקע בכל קטע וקטע נלמדת היטב ומושתל בה רק סוג היבול המתאים ביותר. נעשים כל המאמצים כדי לאחד את העיר והמשק מבלי להקריב את התרומה הייחודית שיש לכל אחד מהם להציע לחוויה האנושית. האזור האקולוגי הוא זה הקובע את המגבלות החברתיות התרבותיות והביטחוניות של הקהילה או של כל הקהילות השותפות למקורותיו. כל קהילה מכילה גני צמחיה רבים, חלקות עצים, שטחי דשא ואף נחלים ובריכות המקיימים דגים וציפורים של מים. השטחים הטבעיים מהם מובאים המזון וחומרי-הגלם מהווים לא רק את סביבתה המיידית של הקהילה, במרחק הליכה לכל, אלא אף פולשים אל תוך הקהילה עצמה. על אף שהעיר והמשק שומרים את זהותם וייחודם, הטבע מופיע בכל מקום בעיר, והעיר "משאירה" כביכול סימנים עדינים בלבד של אנושיות על הטבע.

החלטות חבריות נעשות באסיפה כללית, בה כל חברי הקהילה מקבלים הזדמנות להתרשם באופן מלא ממי שפונה אליהם. הם נמצאים במצב המאפשר להם לקלוט את גישתו והתנהגותו, לחקור את מעיניו ואת רעיונותיו בפגישה ישירה ואישית דרך עימות, ויכוח פנים אל-פנים ובחינה מקרוב. ביצוען של המטלות החברתיות מושם בידי ועדות, המורכבות ממתנדבים או נבחרים על ידי רוב. באשר נדרש ידע מיוחד, המטלות ניתנות לקבוצות מקצוע, אשר כל חבר בהן ניתן להחלפה מיידית. קבוצות וועדות אלו נשארות תחת פיקוח ציבורי תמידי. עבודתן מוגבלת למטלות מנהליות בלבד והן חייבות-הסבר על כל פרט ופרט בפני האסיפה הכללית.

עם צמיחתו של רגש האיזורים בקהילה, כל אחד מהמשאבים הסביבתיים מוצא את מקומו באיזון טבעי ויציב, ואיחוד אורגני אמיתי של מרכיבים חברתיים, טכנולוגיים וטבעיים. הטכנולוגיה נבלעת אל תוך האמנות במובן העמוק ביותר בו יכולה אמנות להתקיים: כאמנות חברתית, היוצאת מתוך יחסים יום-יומיים בין בני אדם. בהיותה קטנה או בינונית בגודלה, הקהילה המשוחררת מצליחה לדרג-מחדש את קצב החיים, את דפוסי העבודה של חבריה, את מבניה, את אופי בנייתה, את צורות התחבורה והתקשורת שלה --- חזרה למימדים אנושיים. ההתמחות המקצועית זוכה מחדש במקומה כנספח במפעל; היא הופכת לאופן בתי ויום-יומי של אמנות. תקן גבוה של מצוינות, מבוסס על כבוד לעמידותם של המוצרים לעל הצורך לחסוך בחומרי-גלם, מחליף את קני המידה הנצלנים והכמותיים לשמם של הייצור הקיים כיום. הקהילה הופכת לזירה שהיא תבנית תואמת להפליא של החיים, למקור הכרחי של תרבות ומקור אישי מזין של עזרה-הדדית אנושית. מכאן והלאה, הקהילה חדלה מהיותה מושג מבני והיא הופכת לעין תהליך אנושי עמוק --- תהליך ההתקשרות. היא נכנסת אל התחום הבלתי-מוכר של הנפלא, תחום ששום דמיון בתקופתנו, נועז ככל שיהיה, אינו יכול כלל לקוות להקיפו.

ספונטאניות ומהפכה

אם נכון הדבר, כפי שציין גי דבור (Guy Debord), ש"חיי היום-יום הם קנה-המידה לכל: למימושם, או יותר נכון לאי-מימושם של הקשרים אנושיים, לאופן בו אנו מנצלים את זמננו", אזי נשאלת השאלה: מי הם ה"אנחנו" אשר את חייהם היום-יומיים צריך לממש? או במילים אחרות: כיצד נוצר ה'עצמי' המשוחרר, המסוגל להפוך זמן לחיים, מקום לקהילה וקשרים אנושיים לנפלאות?

שחרורו של ה'עצמי' כולל, מעל לכל, תהליך חברתי. בחברה אשר צמצמה את ה'עצמי' לכדי

סחורה, לכדי חפץ המיוצר למטרות-חליפין, לא יתכן 'עצמי' משוחרר. ייתכנו רק התחלות של 'עצמיות', התהוות של 'עצמי' המחפש מימוש, 'עצמי' אשר מוגדר על פי המכשולים שעליו לעבור בדרכו להתממשות. בחברה אשר ביטנה נפוצה עד כדי התפוצצות במהפכה, אשר נמצאת במצב כרוני של סדרת כאבי-לידה אינסופיים, ואשר קיומה הממשי לבדו הוא מקרה דחוף ביותר --- רק מחשבה ומעשה אחד הנם בעלי שייכות-לעניין: הולדה. כל סיבה, פרטית או חברתית, שאינה עושה עובדה זו למרכז החוויה האנושית היא חברה מזויפת הפוגעת ב'עצמי' המעט שעוד נותר בנו אחרי שקיבלנו את מנת הרעל היומית של חיי היום-יום בחברה הבורגנית.

ברור לכל כי מטרתה של מהפכה, כיום, חייבת להיות שחרורם של חיי היום-יום. כל מהפכה הנכשלת במטרה זו הנה מהפכת-נגד. מעל לכל, הרי זה אותנו אשר צריך לשחרר, את החיים היום-יומיים שלנו עם כל הרגעים, השעות והימים שלהם, ולא מושגים אוניברסלים כגון 'היסטוריה' או 'חברה'.

ה'עצמי' חייב תמיד להיות ניתן לזיהוי במהפכה, ולעולם לא מוסתר על ידה. ה'עצמי' חייב תמיד להיות ניתן -לתפיסה בתוך התהליך המהפכני, ולעולם לא מוחבא על ידו. אין מילה נוראית יותר באוצר-המילים ה'מהפכני' מאשר ה'המונים'. שחרור מהפכני חייב להיות שחרור עצמי אשר מגיע למימדים חברתיים, לא 'שחרור המוני' או 'שחרור מעמדי' אשר מאחוריהם ניצבת שליטתה של אליטה, הירארכיה ומדינה. אם מהפכה איננה מצליחה ליצור חברה חדשה על ידי פעילות-עצמית וגיוס-עצמי של מהפכנים, אם היא אינה כוללת את חישולו של ה'עצמי' בתהליך המהפכני, הרי שהמהפכה תעבור שוב מעל ראשיהם של אלו אשר את חייהם צריך לשחרר ותשאיר את חיי היום-יום בלתי-נגועים. מתוך המהפיכה צריך להוולד 'עצמי' אשר נוטל בעלות מלאה על החיים היומיים, ולא חיים יומיים אשר שוב נוטלים בעלות על ה'עצמי'.

גם אם מסיבה זו לבדה, התנועה המהפכנית עוסקת עמוקות באורח החיים. עליה לנסות לחיות את המהפיכה בכל שלמותה, ולא רק ליטול בה חלק. עליה להיות מודאגת מאד לגבי הדרך בה המהפכן חי, קשריו עם סביבתו, דרגת האמנציפציה העצמית שלו. תוך כדי הניסיון לשנות את החברה, אין המהפכן יכול להימנע משינויים אלה בעצמו, הכוללים את כיבושו מחדש של ה'עצמי' שלו. כמו התנועה בה הוא שותף, על המהפכן לנסות ולשקף את התנאים של החברה אותה הוא מנסה להשיג --- לפחות ככל הניתן במצב הנוכחי.

הבגידות והכישלונות של חצי-המאה האחרונה הבהירו מעבר לכל ספק כי לא ניתן להפריד בין התהליך המהפכני למטרת המהפכה. חברה שמטרתה העיקרית היא ניהול-עצמי בכל מישורי החיים הנה בת השגה רק על ידי פעילות-עצמית. דבר זה מחייב צורת ניהול אשר נאחזת ללא הרף על ידי ה'עצמי'. אם אני מגדירים 'שליטה' כשליטה של אדם על אדם, הרי שניתן להרוס שליטה רק על ידי תהליך דרכו משיג האדם שליטה על חייו, ואשר בו הוא לא רק 'מגלה' את עצמו, אלא גם, וחשוב מזאת, מעצב את ה'עצמי' שלו בכל הממדים החברתיים. הבנקודה העיקרית היא שחברה משוחררת ניתנת להשגה רק על ידי מהפכה משוחררת. חירות אינה יכולה 'להינתן' לאדם כ'צורת המוגמר' של 'מהפכה'; האסיפות והקהילות אינן יכולות להתממש על ידי חקיקה או תהליך הדרגתי. קבוצה מהפכנית יכולה לרצות, בכוונה ובמודע, לקדם את היווצרותם של גופים אלה; אולם אם האסיפה והקהילה אינן צומחות באופן אורגני, אם צמיחתן אינה מתרחשת בעקבות תהליכים אנטי-המוניים, בעקבות פעילות-עצמית ומימוש-עצמי, הן תישארנה גופים חלולים וריקים; כמו הסובייטים ברוסיה שלאחר המהפיכה. על האסיפה והקהילה לצמוח מתוך התהליך המהפכני; למעשה, התהליך המהפכני צריך בעצמו להיות היווצרותן של האסיפה והקהילה, ויחד עם זאת, הריסתו של הכת, הרכוש והניצול.

מהפיכה כפעילות-עצמית אינה בלעדית לזמננו. היא מהווה את המרכיב העיקרי בכל המהפיכות

הגדולות של ההיסטוריה המודרנית. היא אפיינה את תהפוכות 1972 ו-1973, את "חמשת הימים" המפורסמים בפברואר 1917 בפטרוגראד, את התקוממות הפועלים בברצלונה של 1936, את הימים הראשונים של המהפיכה ההונגרית ב-1956, ואת אירועי מאי-יוני בפאריז, 1968. כמעט כל התקוממות מהפכנית בהיסטוריה של זמננו החלה באורח ספונטאני על יד פעילות עצמית של ה"המונים", לעיתים קרובות בניגוד מוחלט לתוכניות ההססניות של הארגונים המהפכניים. כל אחת מן המהפכות הללו אופיינה ברגשות של הפרטה חברתית (כלומר, התפרקות ה"המון" לכדי פרטים), בהנאה ועזרה הדדית אשר הפכו את חיי היום-יום לפסטיבל. מימד סוריאליסטי זה של התהליך המהפכני, עם התפוצצותם של שלל רגשות-תאונתיים עמוקים, מחייך ברוגזנות לאורך דפי ההיסטוריה כפניו של סאטיריקן על פני המים הנוצצים. ישנה סיבה שהקומיסרים הבולשביקים ניפצו את בקבוקי היין בארמון החורף בליל ה-7 בנובמבר, 1917.

הפוריטניות ומוסר העבודה של השמאל המסורתי משקפים את אחת הבעיות הגדולות ביותר של המהפכה כיום; את יכולתה של הסביבה הבורגנית לחזור למסגרות מהפכניות. שורשי היכולת הזו נעוצים בטבע-הסחורה של האדם תחת הקפיטליזם, תכונה אשר מועברת כמעט באופן מיידי אל הקבוצה המאורגנת --- ואשר הקבוצה, בתורה, מחזקת אצל חבריה כפי שג'וזף וובר הדגיש, כל הקבוצות המאורגנות הנן "בעלות נטייה לראות עצמן אוטונומיות, כלומר, לנכר עצמן ממסרתן המקורית ולהיהפך למטרות בפני עצמן, בידיהם של אלו המנהלים אותן". תופעה זו קיימת בקבוצות מהפכניות באותה מידה בה היא קיימת במוסדות מדיניים ודמוי-מדיניים, במפלגות רשמיות, באיגודים מקצועיים וכו'.

בעיית הניכור אינה ניתנת לפתרון מלא בנפרד מן התהליך המהפכני בשלמותו. ניתן לשכך אותה מעט, חלקית על ידי המודעות לקיום הבעיה, וחלקית על ידי בנייה-מחדש, רצונית וקיצונית, של המהפכן וקבוצתו. בנייה-מחדש זו אפשרית רק כאשר הקבוצה המהפכנית מכירה בהיותה זרז בתהליך המהפכני, ולא "חיל חלוץ". על הקבוצה המהפכנית לראות בבירור שמטרתה אינה "השתלטות על מרכזי הכוח" אלא פירוקם --- למעשה, עליה להבין שאת בעיה הכוח כולה, את בעיית השליטה מלמטה והשליטה מלמעלה, ניתן לפתור רק כאשר אין עוד "למטה" ו"למעלה". מעל לכל, על הקבוצה המהפכנית לפשוט מעליה את כל הצורות השורות של הכח --- מעמדות, הירארכיות, רכוש, דעות קבועות מראש, אלילים, תוויות רשמיות --- בקיצור, עליה לפשוט מעליה את כל קווי האופי הבורגניים והבירוקרטיים הברורים והסמויים אשר מחזקים אוטוריטריות והירארכיה באופן מודע ובאופן לא מודע. עליה להישאר תמיד פתוחה להסתכלות ולביקורת ציבורית, לא רק בקשר להחלטותיה, אלא גם בקשר לאופן קבלת ההחלטות. עליה להיות מלוכדת במובן העמוק ביותר, כאשר התיאוריה שלה היא הפעילות שלה ופעילותה היא התיאוריה שלה. עליה להיפטר מיחסי הסחורה בקיומה היום-יומי ולבנות עצמה על פי עקרונות הארגון המבוזר של החברה אותה היא שואפת להשיג; קהילה, אסיפה וספונטאניות. עליה להיות, במילותיו הנעלות של ג'וזף וובר, "מאופיינת תמיד במפשטות ובבהירות, שמאות אנשים יוכלו להיכנס לתוכה ולכוונה, ושתמיד היא תישאר שקופה לכל ומנוהלת על ידי כולם". רק אז, בהיותה של התנועה המהפכנית מתואמת עם הקהילה המבוזרת שברצונה לבנות, יהיה ביכולתה להימנע מלהפוך למכשול אליטיסטי נוסף בהתפתחות החברתית ולהתפרק אל-תוך המהפיכה כפי שחוט-תפירה רפואי מתפרק אל-תוך פצע מבריא.

Library Anarchist The

נהבספטמבר ב'ט

Anti-Copyright.

<http://theanarchistlibrary.org>

Author: מוריי בוקצ'ין

Title: אנרכיה לאחר מחסור

Publication date: 1967

Topics: מחסור